

FOLKLAB: ROZUMU ZBAVENÍ

Performatívna tanečná esej *Rozumu zbavení* vznikla na základe výzvy Chorea Pandemica, ktorú vyhlásila umelecko-vzdelávacia platforma FolkLab v spolupráci s občianskym združením Dragúni. Jej cieľom bolo podnietiť spoluprácu umelcov a umelkýň z rôznych oblastí, ktorých výsledné dielo by zároveň reflektovalo tradičnú ľudovú kultúru. Režisérka Veronika Malgot a choreografka Libuša Bachratá si do projektu vybrali, rovnako na základe open call-u, performerky z rôznych umeleckých kontextov – tanečných aj netanečných a navyše s rozmanitosťou výzorovou, pohybovou aj výrazovou. S týmito rozdielnosťami tvorivý tím v diele aj vedome pracuje.

Hlavným námetom diela je tzv. groupthink, psychologický fenomén, ktorý vzniká ako dôsledok skupinového tlaku konať určitým spôsobom. Pod vplyvom ostatných sa začíname neraz správať inak, opúšťame seba samých, zbavujeme sa zodpovednosti, svoje konanie prispôbujeme kolektívnej morálke. Častokrát môže byť takýto účinok na jedinca deštruktívny a ústiť do bezprecedentných rozhodnutí, až konáme ako „rozumu zbavení“. Posledné pandemické roky obzvlášť demaskovali, ako ľahko dokážeme ohýbať naše presvedčenia, správať sa iracionálne, veriť hoaxom. Nato, aby sme podľahli davovému šílenstvu, nám dnes často postačuje abstraktná masa, formujúca sa na sociálnych sieťach.

Paradoxy sociálneho myslenia sa pre Malgot a Bachratú stali základným východiskom pri koncipovaní ich tanečnej eseje. Pri výskume toho, voči čomu je človek odolný a kedy začína podliehať mase, sa obracali až ku koreňom ľudskej povahy, k folklóru a tradícii. Odtiaľ sa púšťali ešte ďalej – k otázkam ľudskej prirodzenosti, k zamýšľaniam sa nad tým, kým sa človek stal, kam sa vyvinul. Aj preto tento formát nazývajú esejou a nie inscenáciou, keďže absentuje vyslovene dramatický oblúk. Počas 45 minút predovšetkým cez pohybové metafory ukazujú, ako sa jednotlivec stáva súčasťou masy, preberá jej jazyk a spôsob konania. Za leitmotív by sme mohli označiť slová Ivana Štrpku, ktorého verše sú spievané v závere predstavenia: „Kolektívne vedomie a nevedomie naprieč storočiami. Vieme byť sami sebou? Sme v povedomí svojej moci?“

Počas premiéry v sále Karloveského centra kultúry bolo kruhové sedenie, po obvode celej miestnosti, akcia sa odohrávala v strede. Tvorivý tím tak zrušil klasický odstup javiska a hľadiska, čo je napokon najmä v súčasných tanečných a performatívnych dielach štandard. Pri vstupe do sály to však niektorí diváci označili za netypické, experimentálne, čo naznačilo, že titul prilákal aj iné publikum, než s akým sa bežne stretávame.

V úvodnej časti sa performerky prezentujú ako jednotlivkyne. Na scénu vstupuje každá z inej časti sály, čo môžeme interpretovať aj ako príchod z iného kontextu, z iného kultúrneho prostredia. Šesť žien (Roberta Krmášková, Katarína Macková, Veronika Zelinka Macková, alt. Dominika Malenovská, Melánia Ondrejčíková, Mia Stašková, Alicia Šaling) sa medzi sebou výrazne odlišuje – nielen fyziognómiou, účesmi, či kostýmom, ale i pohybovým a hlasovým prejavom. Pozorujeme šesť individualít mihajúcich sa v nie úplne pravidelnom kruhu, nekomunikujú medzi sebou. Niektorá je sebavedomejšia, iná introvertnejšia, každá dookola opakuje určité gesto, z ktorého sa stáva znak, ktorý ju definuje. Každú definuje iný kostým (autorka kostýmov Anna Radeva), s odkazom na folklór by sme mohli povedať – iný kroj. Odev tentoraz neodkazuje na príslušnosť k odlišnému regiónu, ale skôr k inému „kmeňu“. Súčasne podčiarkuje charakterové črty danej performerky, ktoré sa budú v jej performatívnej prítomnosti prejavovať.

Po čase gestá a pohyby niektorých z nich začnú splývať, kopírovať sa. Formuje sa skupina, ktorá postupne pohlcuje individuálne subjekty. Performerka Roberta Krmášková si dlhšie drží vlastnú cestu, avšak nakoniec aj ona podľahne a splynie do spoločnej choreografie. Najskôr to nie je choreografia v pravom slova zmysle, performerky pomaly chodia v kruhu a vykonávajú podobné gestické úkony. Postupne sa však kruh stane pravidelným, chôdza žien je stále energickejšia, až sa pochyťajú do kruhu okolo pásu a splynú do synchronnej ľudovej krokovej pasáže.

Istý čas zotrúvajú v spoločnom uzavretom kruhu, hudba sa upokojuje, stáva sa ambientnejšou, svetlo tlmenejším, kolektív ako keby v tomto momente dával všetkým jeho členkám pocit istoty, bezpečia, opory. Ilúzia, ktorá upokojuje, ale je stále len ilúziou. V jednom momente sa totiž performerky rozbiehajú splašene do strán, ako keby si uvedomili, že predsa

len sú tu každá sama za seba. Dokážu sa však po podriadení sa mase vrátiť ku svojim podstatám? Naspäť ku svojim koreňom?

V druhej tretine sa dielo obracia k spomínanej téme skúmania ľudskej prirodzenosti – čo je nám vlastné? Vzájomné porozumenie alebo vedenie vojen? Musí byť výsledkom spájania rôznorodého uniformná masa? Performerky sa pohybovo vracajú do svojho detstva – naháňajú sa, drgajú do seba, smejú sa. Alebo možno spomínajú na časy, keď ešte neboli zaťažené kultúrou, politikou, kolektívnou morálkou. Postupne sa ich prejav stáva animálnejším, prepletajú sa medzi sebou, plazia. Potom sa opäť začínajú formovať do skupín, až vyústia v zoskupení, ktoré synchrónne vydupáva krokovú variáciu pripomínajúcu ľudový odzemok. Metafora plodnej spolupráce alebo symbol davového účinku? Rovnaký krok vykonaný masou pôsobí naliehavejšie a údernejšie. Kroková apelatívnosť sa v ďalšej časti pretaví tiež do slovnej – performerky začínajú opakovať rôzne vety, najskôr ich šepkajú a je náročné zachytiť ich obsah, časom sa z nich zvukovo izoluje veta: „Všetci sú náchylní k vojne a celkom ľahostajne riskujú život!“ Následne sa slová opäť rozkladajú do nezrozumiteľných verbálnych zhlukov – to, že hovoríme všetci jednou rečou neznamená, že si aj naozaj rozumieme.

Napriek tomu, že dielo nepracuje vyslovene s dejovou líniou, istý oblúk v ňom predsa len prítomný je. V poslednej časti sa kolektív opäť rozpadá na jednotlivkyne, ktoré sa navracajú ku svojim pôvodným gestám z úvodu (k svojim niekdajším povahám). Nerozchádzajú sa však hneď naspäť do rôznych rohov/kontextov. Krmášková si líha na zem a začína recitovať, či skôr folklórne spievať verše Ivana Štrpku. Ostatné performerky na obsah slov reagujú, pohybovo sa opäť prepájajú. Pri repetitívne spievanom verši „až sa celkom premením“ pomaly kráčajú jedna za druhou. Doznieva spev performerky, ich kroky sa zastavia a šesť tiel splynie na zemi do jednej masy. Reprodukovaná hudba voľne prechádza do živého alikvótného spevu Rami Shaafiho, ktorý sedí v publiku. Alikvótny spev spočíva vo vrstvení viacerých zvukov naraz, vytvára súzvuk z rozmanitého.

Rozumu zbavení je divácky prístupný titul, ktorý pracuje s pomerne zrozumiteľnými, niekedy možno až zbytočne prvoplánovými metaforami. Hoci ho tvorkyne žánrovo označujú ako performatívnu tanečnú esej, dielo je viac performatívne, než tanečné. V tanečných partoch sa pracuje primárne s ľudovými referenciami. Miestami cítiť, že performerky nemajú rovnakú skúsenosť s pohybom ani s performanciou, choreografia možno aj preto pracuje s jednoduchšími variáciami. Ani v performatívnej rovine nedochádza k zásadným posunom v zmysle neštandardnej práce s telom či špecifickej komunikácie s divákmi. Prepojenie témy groupthinku a folklóru sa niekedy javí ako vynútené nastavením projektu, respektíve folklór je tu platforma vnášajúca do diela viac formálne, než obsahové prvky. Návrat ku koreňom totiž v kontexte témy nie je celkom návratom k tradičnému, ako skôr návratom k podstate ľudskej povahy.

Autorka analýzy: Michaela Pašteková